

категоричен начин различните аспекти на националното движение. Единствената равностойна като книжовна продукция и духовно присъствие фигура е може би само тази на Раковски. Бързам веднага да направя уговорката, че в случая ни най-малко не целя отхвърлянето, подценяването и изместването на приноса и мястото, които имат в националното движение личностите от така нареченото просветителско или еволюционистко течение. Моята оценка и моят интерес са продиктувани от многостранността на изявите на Каравелов, които покриват почти целия спектър на различните прояви, дейности и идеологически конструкти, които сами по себе си отразяват правенето на българската нация. Писател, фолклорист, журналист, издател на учебна литература, революционер и политик - няма аспект на националното движение, в който Каравелов да не участва или най-малкото да не се изказва върху него.

Някои от съвременните теории за нациите и национализма определят българското национално движение като движение от сецесиониски тип, а българският национализъм като етнокултурен. Основният носител на националната идея е интелигенцията, а сред институциите, изиграли основна роля в процеса на изграждането на нацията наред с църквата и училището се подчертава и ролята на различни емигрантски центрове и организации, които, особено в последния етап на процеса, почти изцяло изземват националното водачество.

Разбира се, историята на българската емиграция през целия XIX в. свидетелства за пряката обвързаност на отделни нейни фигури с националната идея. Емигранти като С. Врачански са автори на едни от първите конкретни проекти за политическото бъдеще на българите. Други като В. Априлов поставят началото на откритата културна борба с гръцкото духовно влияние. В чужбина и от емигранти се печатат много от българските учебни книги. На чужда земя е издаден първият български вестник. Емигрант отпечатва и първата българска карта. В емиграция е създадено Българското книжовно дружество. Основават се и емигрантски политически организации с конкретни идеи за разрешаване на българския въпрос. Сред емигрантите най-лесно се събират доброволци за въоръжени акции срещу империята.

Едно по-детайлно вглеждане в биографиите на по-известните емигрантски дейци обаче показва, че често родолюбивата им дейност естествено се съчетава с ежедневната грижа за хляба, която поради професионални специфики трудно може да бъде определена като пряко ангажирана с националната идея. И още нещо, много рядко носителите на радикални идеи в националното движение са направили своя избор в полза на емиграцията преди да са били обект на преследване от страна на османските власти.

За разлика от тях Любен Каравелов избира пътя на емигранта без натиск отвън и то с ясното съзнание да стане пропагандатор на българската национална идея. Решението е взето в края на размирната за Балканите 1866 г., след 9 години на престой в руската империя, които не донасят на Каравелов университетска диплома - формалната причина за престоя му в Русия. Зад гърба му обаче остава значителна за един беден български студент книжовна продукция в областта на фолклористиката и литературата, сътрудничество в престижни руски издания и многоб-